

України: Науково-практичний коментар / Відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. – Х.: Одиссей, 2013. – 1104 с.).

Крім того, відповідно до частини третьої статті 93 КПК України сторона захисту, потерпілий здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів. Знову таки, законодавець орієнтує суб'єктів провадження (процесу доказування) на отримання відповідно до чинного законодавства відомостей про обставини вчиненого кримінального правопорушення, які набувають форму доказів навіть до вирішення питання про їх відповідність реальній дійсності. Але, слід зазначити, що такий стан речей аж ніяк не повинен дезорієнтувати правозастосовні органи на отримання інформації, яка не відповідатиме дійсності. Згідно, наприклад, частини третьої статті 370 КПК України обґрунтованим є судові рішення, ухвалені судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом.

Отже, наведена характеристика доказів – достовірність – повинна, на наш погляд, остаточно визначатися безпосередньо перед ухваленням підсумкового процесуального рішення та у сукупності з усіма іншими доказами. У протилежному випадку досить велика небезпека передчасного визнання доказу недостовірним, що спричинить за собою необґрунтовану відмову від його використання в доказуванні у справі. Власне, призначення всіх попередніх вимог полягає в тому, щоб забезпечити достовірність відомостей. Разом з тим зазначений критерій оцінки доказів має самостійне значення.

Гуртієва Л. М.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу, кандидат юридичних наук*

ПРАВОТВОРЧИЙ АСПЕКТ ВЗАЄМОДІЇ НОРМ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ТА МОРАЛЬНІСНИХ ПРИНЦИПІВ В ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ

Взаємодія норм кримінально-процесуального права та моральнісних принципів (зокрема, гуманізму, справедливості, милосердя, поваги до честі та гідності людини та ін.) в процесі доказування реалізується як у правотворчому, так й у правозастосовному аспектах (тобто на законодавчому та у правозастосовному рівнях).

Взаємодія норм кримінально-процесуального права та моральніс-них принципів у правотворчому аспекті реалізується в тому, що норми кримінально-процесуального права створюються, змінюються з ураху-ванням моральнісних принципів, цінностей, пануючих у суспільстві, та сприймаються як формально визнана міра справедливості, гуманізму.

Оскільки моральнісні цінності особи (зокрема, свобода, життя, здоров'я, честь, гідність людини та ін.) та моральнісні цінності суспіль-ства (зокрема, стабільне існування суспільства, справедливе кримінальне провадження та ін.) складають основу норм кримінально-процесуального права, забезпечуються ними, це дозволяє стверджувати про моральнісні начала у кримінально-процесуальному праві (в тому разі й у доказовому праві) та у кримінальному процесуальному законодавстві.

Моральнісні начала процесу доказування знаходять свій прояв у нормах кримінально-процесуального права (в тому разі й у нормах дока-зового права), які закріплюють: **а)** завдання кримінального провадження (ст. 2 КПК) та мету доказування; **б)** принципи кримінального провадження (ст. 7 КПК); **в)** законні інтереси, права учасників процесу доказування та **г)** обов'язок органу державної влади та посадової особи, яка здійснює кримінальне провадження, забезпечити їх; **д)** кримінально-процесуальну форму процесу доказування (тобто порядок збирання, перевірки та оцінки доказів, в тому разі й порядок проведення окремих процесуальних дій, правила оцінки доказів) та ін.

Що стосується моральнісних начал кримінально-процесуальної фор-ми збирання та перевірки доказів, то вони знаходять свій прояв у положен-нях закону про: заборону проводити слідчі (розшукові) дії у нічний час (ч. 4 ст. 223 КПК); тривалість допиту (ч. 2 ст. 224 КПК, ч. 2 ст. 226 КПК); заборону під час допиту ставити навідні запитання, тобто запитання, у формулюванні яких міститься відповідь, частина відповіді або підказка до неї (ч. 6 ст. 352 КПК); можливість проведення пред'явлення особи для впізнання поза візуальним спостереженням (ч. 4 ст. 228 КПК); проведення обшуку житла чи іншого володіння особи в час, коли завдається наймен-ша шкода (ч. 2 ст. 236 КПК); обов'язок слідчого, прокурора при проведенні обшуку житла чи іншого володіння особи забезпечити схоронність май-на, що знаходиться у житлі чи іншому володінні особи, та неможливість доступу до нього сторонніх осіб (ч. 4 ст. 236 КПК); проведення обшуку особи тієї ж статі (ч. 5 ст. 236 КПК); проведення слідчого експерименту за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижується їхня честь і гідність, не завдається шкода (ч. 4 ст. 240 КПК); проведення освідкування, яке супроводжується оголенням освідкуваної особи, особою тієї ж статі (ч. 2 ст. 241 КПК); недопустимість дій, які принижують честь і гідність осо-би або небезпечні для її здоров'я при проведенні освідкування особи (ч. 4 ст. 241 КПК) та ін.

Зазначимо, що застосовуючи словосполучення «моральнісні начала процесу доказування», то ми маємо на увазі, що відповідні норми (інститути) доказового права відповідають моральнісним принципам та цінностям, *але їх природа має правовий характер*. Тому ми не можемо погодитися з пропозицією деяких вчених (О. В. Мельник, А. О. Шульга) змінити назву глави 2 КПК України (на момент їх пропозиції це був проект КПК України № 3456-Д) «Засади кримінального провадження» на назву «Морально-правові принципи кримінального процесу» (Мельник О. В. Моральні засади провадження у досудових стадіях кримінального процесу України: автореф. дис. ...канд. юрид. наук, – К., 2006, с. 7; Шульга А. О. Моральність у кримінальному судочинстві України: аналіз проблем та перспективи // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності – № 3, 2009, с. 138-139).

Деякі вчені (С. М. Стахівський, А. О. Шульга) пропонують доповнити КПК України статтями під назвою: «Моральні засади провадження слідчих дій» (Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування. Монографія. – К., 2005, с.101), а також «Правила реалізації норм моральності», де будуть систематизовані всі норми КПК, виконання яких безпосередньо пов'язано з реалізацією норм моралі (Шульга А. О. Моральність у кримінальному судочинстві України: аналіз проблем та перспективи // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності – № 3, 2009, с. 138-139).

З даною пропозицією також важко погодитись. По-перше, моральнісні засади, норми моралі та норми кримінально-процесуального права є взаємопов'язаними, але автономними соціальними явищами. По-друге, моральнісні принципи, норми моралі та норми кримінально-процесуального права мають свою специфіку, свої відмінності, зокрема, за способом їх формування, за методами забезпечення, за формою закріплення, за критеріями оцінки діяльності суб'єктів кримінального провадження, за наслідками їх порушення та ін. Так, виконання моральнісних принципів, норм моралі забезпечується, зазвичай, моральною свідомістю та совістю людини, її переконанням та силою суспільної думки, а їх порушення тягне суспільний осуд. Виконання приписів норм кримінально-процесуального права забезпечується шляхом офіційного закріплення прав і обов'язків суб'єктів кримінального провадження та можливості застосування заходів державного примусу. Проведення процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень з порушенням вимог кримінального процесуального законодавства тягне незаконність цих дій та рішень; визнання недопустимими доказів, які були отримані внаслідок порушення норм кримінально-процесуального права.

Таким чином, вважаємо, що введення у кримінальне процесуальне законодавство термінів «моральнісні засади», «норми моральності» є зайвим.